

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 323.15(495)

ГРЕЦЬКИЙ ЕТНОС В ОДЕСІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОГО СТАНУ

Щербина Н.Ф.

Одеський національний економічний університет

У статті висвітлюються деякі аспекти історії грецького етносу в Одесі та його сучасного стану. Розглядаються місце та роль грецької громади, її визначних представників у заснуванні, становленні та розвитку міста на Півдні України. Подаються особливості формування культури, соціально-економічних відносин в умовах поліетнічності краю. Аналізуються процеси життєдіяльності етнічних греків за імперської та тоталітарної доби, співвідношення їх досягнень і втрат у складних історичних реаліях. Пропонуються авторські узагальнення і висновки щодо збереження етнонаціональної та культурної багатоманітності регіону, використання позитивного досвіду минулого у новітньому державотворенні, зокрема в процесах європейської інтеграції України.

Ключові слова: етнос, багатоманітність, діалог культур, порозуміння, толерантність, державотворення, грецька громада, національні особливості, міське господарство, меценатство, європейський вибір, історичний досвід, інтеграційні процеси.

Постановка проблеми. Україна, будучи поліетнічною державою, має особливу увагу приділяти відносинам між представниками різних культур. Сприйняття культурної багатоманітності як національного багатства країни, як даності новітнього державотворення, як власної історичної спадщини, як природної перспективи розвитку постає завданням стратегічної ваги. Творення сучасної української політичної нації, її консолідація довкола базових цінностей уможливить збереження і подальший поступ України як цивілізованої європейської держави. За всієї дискусійності поняття «мультикультуралізм», суперечливості результатів відповідної політики в світі, саме його засади видаються реальною парадигмою українського поступу у XXI столітті. Особливого значення питання міжкультурного діалогу набуває на Півдні країни, населеному десятками народів та етнічних груп. Серед них і грецький етнос, що в сузір'ї національних меншин Одеської області входить до десятки найбільш чисельних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певним аспектам даної проблематики присвячені окремі наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників. Серед них, зокрема, Н. Терентьєва, Л. Шкляр, що розглядають грецьку громаду в цілому по Україні, В. Чишко, М. Клименко, О. Брайчевська, Я. Іщенко, М. Дмитрієнко (біографічні словники, етнічна історія грецької спільноти України у бібліографічних довідниках). Досліджуються місце та роль греків в історії регіонів України – Криму (В. Харабуга, Г. Гржибовська), Дніпропетровщини (Д. Алманов, О. Катічев, В. Трофимович), Одещини (Л. Белоусова, Т. Волкова, Г. Малинова, В. Харковенко, І. Сапожников, А. Мартиненко, А. Паніван, М. Батурина, А. Бух, І. Ниточко, грецький автор С. Парадісопулос). Наукові розвідки Є. Чернухіна присвячені Грецькому Ніжинському братству з точки зору історіографії та джерельної бази, М. Араджіоні досліджує грецькі общини Криму,

Приазов'я в історіографічному вимірі їхньої етнічної культури Нового і Новітнього часу, а також це роботи Л. Якубової, М. Абдуллаєвої, А. Гедьо. Історія греків Північного Причорномор'я, їх внеску у господарський і культурний розвиток краю і Одеси зокрема, потребують подальшого поглибленого вивчення та осмислення з огляду на актуальні завдання сьогодення.

Мета статті. Грунтуючись на вже існуючому рівні розробки даної проблематики, її осмислення у попередніх працях, висвітлити деякі аспекти історії грецького етносу в Одесі та його сучасного стану, розглянути місце та роль грецької громади, її визначних представників у заснуванні, становленні та розвитку найбільшого південноукраїнського міста. Метою є також аналіз особливостей формування культури, соціально-економічних відносин в умовах поліетнічності краю, процесів життєдіяльності етнічних греків за імперської та тоталітарної доби, співвідношення їх досягнень і втрат у складних історичних реаліях. Крім того, автор вважає своєю метою запропонувати власні узагальнення та висновки щодо збереження етнонаціональної та культурної багатоманітності регіону, використання позитивного досвіду минулого у новітньому державотворенні, зокрема в процесах європейської інтеграції України.

Виклад основного матеріалу. Давні елліни розселилися у Північному Причорномор'ї з I тисячоліття до нашої ери, тому грецьке населення Півдня України фактично можна вважати одним з корінних народів. Грецька колонізація Північного Причорномор'я розпочалась ще за античних часів, будучи пов'язаною з бурхливим зростанням давньогрецьких полісів. У пошуках кращого життя та родючих незайнятих земель іонічні греки, переважно вихідці з міста Мілета у Малій Азії, відправились до берегів Понту Євксинського. Втім, вагому роль у колонізації Чорноморського узбережжя відіграли жителі й інших регіонів Еллади. Узбережжя Чорного моря повною мірою відповідало вимогам, які тодішні елліни

висували щодо територій майбутніх поселень. Зокрема, ґрунти мали бути достатньо родючими, зручними для повсякденного буття, з наявністю надійних джерел питної води, із придатними гаванями. На Одещині збереглися деякі пам'ятки тієї блискучої цивілізації, зокрема Тіри, Ніконія. Проте найбільш раннім осередком розселення давніх еллінів на теренах України став острів Левке, нині відомий як острів Зміїний. Він був також досить широко відомим завдяки розташованому на ньому святилищу Ахілла. Відзначимо, що протягом останніх років українськими археологами було знайдено ще немало артефактів, що засвідчили факти перебування греків на одеській землі з найдавніших часів.

У XVIII столітті потужним стимулом посилення процесів переселення греків стала політика Російської імперії, яка до кінця століття підпорядкувала собі переважну частину українських земель. Намагаючись освоїти південні території, що нині належать Україні, російський уряд заохочував грецьку еміграцію, надаючи колоністам різні пільги. Одними з перших грецьких переселенців у південні, причорноморські регіони України були добровольці, що брали участь на боці Росії в кількох російсько-турецьких війнах другої половини XVIII століття. Вже безпосередньо на теренах імперії з них створювались грецькі військові формування з метою забезпечити нові кордони держави. Так, зокрема з'явився Балаклавський грецький батальйон, який проіснував з 1784 по 1859 рік, а також Одеський грецький дивізіон 1795–1819 рр., що стали відомими завдяки своїй доблесті у складі військових формувань Російської імперії. За грецькими волонтерами в Північне Причорномор'я переселялись грецькі купці, ремісники, представники аристократичних родин. Врешті етнічні греки склали значну частину населення Одеси з часу заснування міста у 1794 році. За різними оцінками вони склали до 10–15% місцевих мешканців. У соціальному плані це були передовсім заможні купці, підприємці, представники впливових торгівельних домів, таких як Раллі, Маразлі, Родоکانакі, Севастопуло. Їхні торгівельні фірми посідали провідні позиції у характерному для цього краю продажі зерна на експорт.

Слід зазначити, що у межах своєї громади одеські греки займалися активною релігійною, просвітницькою, благодійною діяльністю. Так у 1808 році в місті була відкрита грецька церква Святої Трійці. Згодом, у 1816 році за фінансової підтримки низки грецьких фірм і приватних осіб було засновано грецьке комерційне училище. Даний навчальний заклад, у якому могли безкоштовно навчатися не лише етнічні греки, а й представники інших національностей, набув значного авторитету серед грецької громади та поза нею. В училищі викладались як спеціалізовані економічні, юридичні дисципліни, так і гуманітарні предмети. У 1894 році згідно царського указу училище отримало статус юридичної особи, тим самим долучившись до найбільш відомих навчальних закладів Російської імперії.

Відзначимо той факт, що завдяки активній меценатській підтримці грецьких підприємців Одеси місто у XIX столітті перетворилося на один з центрів грецької освіти в діаспорі.

Так, якщо у 1821 році у місті нараховувалось лише п'ять грецьких шкіл, то у 1823 році в 23-х школах навчалось 2778 учнів.

Міцні фінансові позиції зумовили формування міської грецької аристократії, представники якої увійшли до складу органів муніципальної адміністрації. Видатне місце в історії Одеси посідає Григорій Маразлі, який з 1878 по 1895 рр. обіймав посаду Одеського міського голови. Протягом цього часу Г. Маразлі збудував близько 40 громадських та навчальних закладів, підприємств, культурно-просвітницьких установ. З його діяльністю пов'язана поява в Одесі трамвая, газового освітлення, будівництво центрального поштамту. За сприяння Г. Маразлі будувались притулки для ночівлі, недорогі ідальні та лікарні для незаможних городян. Заслуги Г. Маразлі були відзначені багатьма державними орденами та нагородами Російської імперії [14, с. 211].

Концентрація в Одесі грецької торгівельно-купецької, політичної аристократії, представників інших соціально активних прошарків створила передумови для виникнення грецької політичної організації національно-визвольного напрямку. Цьому також сприяло прикордонне розташування міста й протекціоністська політика Російської держави. У 1814 році представники грецького купецтва – Ніколаос Скуфас, Афанасіос Цакалов та Еммануїл Ксантос заснували таємне товариство «Філікі Етерія», яке відіграло головну роль в підготовці та організації визвольної боротьби. У 1820 році на чолі цього товариства опинився Олександр Іпсіланті [14, с. 234].

Зародження в Одесі організованих форм національно-визвольної боротьби додатково демонструє те значення, яке мала діаспора в процесі відродження національної самосвідомості та формування ідейно-політичного, культурного образу нової незалежної Еллади.

Наприкінці XVIII – на початку XIX століття тривала у кращих своїх традиціях просвітницька діяльність грецьких педагогів, інтелектуалів на теренах, що нині входять до складу України. Серед викладачів, що працювали в українських навчальних закладах, зокрема у Харківському, Чернігівському колегіумах, Рішельєвському лицей в Одесі, Київській духовній академії, були відомі вчені з Греції – Г. Геннадіос, К. Вардалахос, Г. Лассанос, Н. Теотокісі.

В період імперської Росії про Одесу іноді говорили як про «грецьке місто», адже до цього краю, як вже відзначалося вище, греки стали переселятися з другої половини XVIII століття. Після взяття фортеці Хаджибей кількість грецького населення різко збільшилась. У 1794 році на місці колишньої турецької фортеці Хаджибей, завдяки у тому числі і грекам, було засновано місто-порт Одеса, назване так, за однією з версій, на згадку про античне місто Одіссос, колонію Мілета. За даними відповідних джерел, в Одесі на той час мешкали 224 грека, а в 1796 році їх вже було близько 3 тисяч осіб, переважно «понтійських греків». Дані станом на 1910 рік показують, що з 550 тисяч мешканців Одеси близько 10 тисяч були етнічними греками, грецькою мовою тоді розмовляли понад 5 тисяч осіб. Згідно перепису населення Російської імперії від 1897 року 186,9 тисяч людей заявило, що рідною

мовою вони вважають саме грецьку. Відзначимо, що грецька громада Одеси у XIX – на початку XX століття помітно виокремлювалася серед інших грецьких общин Російської імперії своєю чисельністю, національною свідомістю, патріотичною діяльністю, а також швидким зростанням власного добробуту. Саме тому Одесу іноді і називали «грецьким містом». Водночас в тогочасній Одесі мешкали й представники таких етносів як італійці, німці, французи, деяких інших. Втім об'єктивні історичні факти засвідчують, що одеська громада греків всебічно сприяла не лише економічному процвітанню міста і порту, а й культурному, соціальному розвитку, благоустрою території. Її внесок у ці сфери життєдіяльності одеського суспільства того періоду є безцінним.

Визначну роль в становленні міста і краю, як вже зазначалося вище, відіграв Г. Маразлі, меценат і незмінний міський голова Одеси протягом багатьох років. Під його керівництвом Одеса швидко перетворюється на економічний, культурний, освітній та курортний центр Півдня Російської імперії, місто все частіше згадують на Європейському континенті як «Південну Пальміру». Завдяки діяльності Г. Маразлі Одеса й досі годні користуватися його меценатськими дарунками, понад 90% будівель старого міста збудовано за кошти греків, значна їх частина функціонує досі. Особистий внесок Г. Маразлі у процвітання міста є неоціненним, він удостоєний звання Почесного громадянина Одеси. В умовах державної незалежності України зростає інтерес до цієї непересічної історичної постаті, увічнюється його пам'ять у назвах одеських вулиць та площ, втілюється в житті історичне рішення міської думи від 12 листопада 1907 року, яка одногосно постановила спорудити погруддя Г. Маразлі на Театральній площі.

Особливо складною, мінливою і переважно драматичною була доля етнічних греків України за комуністичного тоталітарного режиму, в період існування СРСР. В 1920–1930-ті роки керівництво країни проводило відносно помірковану національну політику, що було викликано необхідністю залучення на бік радянської влади представників різних національностей. В рамках такого підходу в законодавстві містилися певні положення, що мали забезпечити деякі умови для поживлення національно-культурного життя, поваги до самобутності національних меншин, зокрема і греків. Так, у Приазовському краї було створено три грецькі національні райони, Сартанський, Мангушський, Великоянисольський, які мали стати формами адміністративно-територіальної автономії [17, с. 145]. Тут отримала деякі можливості розвитку грецька національна школа, театр, преса, література, на сторінках газети «Коллективіст» регулярно друкувалися поетичні твори грецькою мовою. Подібні позитивні прояви національної культури та мистецтва ставали вагомим чинником формування національної інтелігенції, реалізації творчого потенціалу грецького народу.

Водночас слід наголосити на існуванні деяких суттєвих недоліків політики «еллінізації», адже саме так офіційно іменувався тоді цей курс. Насамперед йдеться про ідеологічне підґрунтя цієї

кампанії, адже дозволялася лише та мистецька творчість, яка не суперечила постулатам більшовизму. Крім того, за авторитаризму політичної системи самостійність національних районів та сільських рад зводилась практично нанівець. Вкрай невважено діяла радянська влада при спробах вирішення мовної проблеми (через відсутність писемності у приазовських греків). Єдиною літературною та розмовною мовою всіх радянських греків, включно з приазовськими румеями, була визнана дімотика – розмовна форма мови материкової Греції. Натомість урумам надавався припис вважати такою кримськотатарську мову. Саме цими «офіційними» мовами здійснювалось навчання у національних школах. Проблема полягала в тому, що румеї недостатньо розуміли дімотику, а урумські діалекти не були ідентичними мові кримських татар. Отже прищепити ці мови в якості рідних для приазовських греків не вдалося, що і спричинило суттєві ускладнення в сфері розбудови національної освіти. Поширеним явищем стало те, що батьки надавали перевагу навчання дітей в російських школах. Так, в 1929 році національними мовами навчалось лише 26,5% грецьких дітей [17, с. 174]. Що стосується грецьких митців, літераторів, то вони писали переважно рідними діалектами, використовуючи або кирилицю, або пристосовуючи до них класичну грецьку абетку. Втім при всіх складностях курсу «еллінізації» зовсім не вони стали причиною її завершення.

Наприкінці 1930-х років різко змінюється офіційна політика у галузі міжнаціональних стосунків. У цей період відбувається ліквідація національних шкіл, культурно-просвітницьких закладів, скасування національних районів та сільських рад. Більш того, багато представників національних меншин були піддані репресіям, їх часто цілком безпідставно розглядали як прихованих, потенційних ворогів радянської влади. Так, лише впродовж 1937–1938 років було репресовано понад 6 тисяч етнічних греків [8, с. 95]. Зазначимо, що це був один з найбільших показників серед усіх національних меншин України, які потрапили під тоталітарний комуністичний терор. В контексті цих процесів певна частина сучасних представників грецької громадськості, дослідників оцінює тогочасну систему репресивних акцій стосовно етнічних греків як злочин геноциду.

Десталінізація, часткова лібералізація тоталітарного радянського режиму у другій половині 1950-х – на початку 1960-х років поклатала край масовим репресіям, проте не принесла значних змін у сферу національної політики. Відтепер етнічні меншини перестали бути об'єктом переслідувань, хоча і переходу до демократичних засад вирішення національного питання не спостерігалось. Радянська Конституція формально закріплювала цивілізовані підходи, декларувала рівні права всіх націй і народностей, однак на практиці національні потреби не задовольнялись. Партійне і державне керівництво на чолі з Л. Брежневим проголосило так званий «курс на зближення і злиття націй». Комуністичні ідеологи наполягали на тому, що у Радянському Союзі склалася «нова історична спільність людей – радянський народ». В річищі цієї доктрини будь-які національні відмінності трактувалися як тимчасові та несуттєві.

Пропагандистський апарат у центрі і на місцях поширював твердження про швидке зникнення національної самобутності, яка буде незабаром витіснена «єдиною інтернаціональною соціалістичною культурою». У реаліях пізньорадянського авторитаризму йшлося насправді про домінування у «соціалістичній за змістом культурі» російської мови та культури, декороване інтернаціональними гаслами. В цих умовах цілком логічним виглядало те, що не були відроджені грецькі освітні та культурні заклади, відбувалося статистичне скорочення грецького населення, велике зниження кількості тих, хто вважав грецьку мову рідною. Так, в 1926 році на терені України мешкало 104,5 тисяч етнічних греків, з яких 83% вважало грецьку рідною, натомість у 1989 році з 98,5 тисяч українських греків лише 18,5% визнали грецьку як рідну мову [14, с. 286].

Слід відзначити, що у несприятливих обставинах тоталітарної доби проявили себе окремі подвижники національної справи, зокрема представники грецької інтелігенції, які намагалися зберегти і навіть примножити культурні надбання власного народу. Це стосується появи літературних творів грецькою, збирання і популяризації пам'яток фольклору, використання етнічних мотивів у образотворчому, музичному мистецтві. Серед визначних постатей того часу поети Антон Шапурма, Леонтій Кирьяков, Григорій Данченко, художники Лель Кузьминков, Валентин Константинов, фольклорист Едуард Хаджинов, керівник фольклорного колективу «Сартанські самоцвіти» Марія Гайтан, краєзнавець Степан Темир. Розвивати цю діяльність було вкрай важко, зважаючи на неприйняття її компартійними органами та бюрократичним апаратом.

Водночас, незважаючи на періодичні гоніння, дискримінацію, вияви неповаги щодо власних прав, греки все ж жили і працювали в радянській Україні протягом десятиліть. Дехто з них щиро поділяв комуністичні погляди, виявляв ентузіазм у будівництві «нового справедливого ладу», сприймаючи СРСР як свою батьківщину. Їхні особисті долі склалися по-різному, так Паша Ангеліна стала першою жінкою-трактористкою, що організувала жіночу тракторну бригаду, неодноразово обиралась депутатом Верховної Ради Союзу, двічі удостоєна звання Героя соціалістичної праці. Широке визнання отримав Григорій Бахчіванджі, пілот часів Другої світової, випробувач першого реактивного літака, а також інженер-випробувач, розробник двигуна знаменитої бойової машини Т-34 Георгій Челпанов [3, с. 28].

Під сучасну пору Одеська обласна община греків імені Г. Маразлі, яку очолює В. Сімвуліді, об'єднує понад 2 тисячі осіб, до неї входять місцеві громади – Одеська міська община греків «Греки Одеси», Ізмаїльська міська община греків «Еллада», Білгород-Дністровська міська община греків «Тіра-2005», Община греків Лиманського району «Іліос», представництво Одеської обласної общини в Овідіопольському районі «Овідій», Чорноморська міська община греків «Арго», Южненська міська община греків «Прометей», Малобуяликське земляцтво.

Процеси національно-культурного відродження та організаційного згуртування беруть початок у 1988 році, коли проявилася еллінська духовність,

віра у можливість самореалізації. Визначну роль у цих подіях відіграв старійшина грецької громади Одеси Аристотель Попуніді, ініціатор створення у місті національно-культурного клубу «Еллада», першого на території колишнього СРСР. Це також стосується Перікліса Завіцаноса, що був на той час директором Одеського відділення Фонду грецької культури. Відродження грецької громади Одеси сталося 10 листопада 1994 року. Протягом минулих десятиліть було пройдено складний шлях відновлення і подальшого розвитку, набуття членства у Федерації греків України, розбудови у межах області місцевих осередків. Одеська обласна община греків входить до Ради національно-культурних товариств Одеського регіону та Федерації грецьких товариств України, плідно співпрацює з Генеральним консульством Республіки Греція в Одесі, з Одеським відділенням Фонду Грецької культури.

Потяг до мистецтва, художньої творчості виявляється у діяльності фольклорних колективів «Іріс», «Астері», «Оморфулес», «Мрія», вокально-інструментального ансамблю «Ліра», удостоєного у 2008 р. звання Народного колективу, дитячих театрів «Антифіл» та «Елпіда», театру-студії «Кінесі». Ці творчі колективи беруть участь у різноманітних святкових заходах у місті та області, в акціях Федерації грецьких товариств України, у етнофестивалях, конкурсах місцевого, регіонального, міжнародного рівня. В обласній громаді працює недільна школа із вивчення новогрецької мови, видається власна газета «Одіссос», література з історії грецької громади Одеси, в тому числі присвячена висвітленню її трагічних сторінок, репресій, депортацій тоталітарного періоду. Видавнича діяльність є результатом значної дослідницької, краєзнавчої роботи, що проводиться зусиллями аматорів та професійних істориків.

Крім того, налагоджуються зв'язки з історичною батьківщиною, відбуваються обміни за різноманітними освітніми та культурними програмами. Так, у 2004 р. за ініціативою громади розпочалась робота із налагодження економічної співпраці регіонів України та Греції. Ці дії знайшли підтримку на урядовому рівні, зокрема у міністерстві закордонних справ, міністерстві економіки, внаслідок чого в Одесі було відкрито Економічне Представництво при Генеральному консульстві Греції. Впродовж 2000-их років Одеська обласна община греків проводила масштабну діяльність у форматі народної дипломатії, результатом якої стало укладення меморандумів про економічне співробітництво між Одеською областю і регіонами Греції. У межах даних домовленостей відбувалося укладання угод щодо побратимства між місцевими громадами, органами місцевого самоврядування з місцевими громадами регіонів Греції, владою цих регіонів. Внаслідок таких форм роботи економічна взаємодія двох країн отримує нову якість, зокрема у наявності прямих інвестиційних проектів. Протягом останніх років в Одесі вийшла на нові обрії підприємницька, культурно-просвітницька та благодійна діяльність П. Бумбураса, проекти якого стали відомі й за межами міста («Фонд Бумбураса», Грецький парк, фінансова підтримка команди ФК «Чорноморець»). Багатогранна співпраця налагоджена між Одеською міською радою та грецьким співтовариством, тісні

й дружні взаємини пов'язують Одесу з містом-побратимом Пірей [18, с. 2].

Висновки та пропозиції. Незалежна Україна фактично з самого початку власного існування зробила стратегічний європейський вибір. Однією з базових цінностей сучасної Європи є толерантність, повага до розмаїтих національних культур та традицій, недопущення ксенофобії та дискримінації на етнічному ґрунті. Нині, коли європей-

ська інтеграція України поглиблюється, вкрай важливо імплементувати цивілізаційні стандарти Європи у життєдіяльність українського суспільства. Історичний досвід міжнаціонального порозуміння, міжкультурного діалогу, нагромаджений на Півдні України, зокрема в Одеському регіоні, потребує подальшого, більш ретельного вивчення та використання в процесах новітнього державотворення.

Список літератури:

1. Терентьева Н.О. Греки в Украине // Энциклопедия истории Украины: в 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Институт истории Украины НАН Украины. – К.: Наук. думка, 2004. – Т. 2: Г – Д. – 688 с.
2. Шкляр Л.Є. Греки // Энциклопедия сучасної України: у 30 т. / ред. кол. І.М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. – К., 2003–2016. – 494 с.
3. Біографічний словник «Греки в Україні»: Іменний покажчик / М-во України у справах національностей та міграції та ін.; Редкол.: В.С. Чишко (гол. ред.), М.Ф. Клименко, О.А. Брайчевська та ін. – К., 1996. – 32 с.
4. Етнічна історія грецької спільноти в Україні: бібліогр. довідник-показчик / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України; упоряд. Я.О. Іщенко [та ін.]; відп. ред. М.Ф. Дмитрієнко. – К.: Ін-т історії України Нац. акад. наук України, 2003. – 288 с.
5. Греки в истории Крыма: Краткий биографический справочник / Республиканский комитет по делам национальностей и депортированных граждан Автономной республики Крым; Научно-исслед. центр крымоведения; Федерация греков Крыма; Науч. ред.-сост. В.В. Харабуга; Ред. Г.Н. Гржибовская. – Симферополь: Таврия-Плюс, 2000. – 318 с.
6. Греки Дніпропетровщини: історія та сучасність: [докум. нариси / творча група: Д.С. Алманов, О.М. Катічев; голов. ред. В.М. Трофимович]. – Дніпропетровськ: Арт-Прес, 2012. – 109 с.
7. Греки Одессы: именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. – Ч. I: 1800–1831 / Авт. и сост.: Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко; Отв. ред. Л.Г. Белоусова; Науч. ред. И.В. Сапожников. Государственный архив Одесской области. – Одесса, 2000.
8. Греки Одессы: именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. – Ч. II: 1834–1852 / Авт. и сост.: Л.Г. Белоусова, Т.Е. Волкова, Г.Л. Малинова, В.В. Харковенко; Отв. ред. Л.Г. Белоусова; Науч. ред. И.В. Сапожников. Государственный архив Одесской области. – Одесса, 2000. – 364 с.
9. Греки Одессы: именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. – Ч. VI: 1907–1920 / Авт. и составит.: Л.Г. Белоусова, А.В. Мартыненко, А.М. Паниван, М.Г. Батурина, А.Е. Бух; Ред. кол.: Ниточко И.И., Парадисопулос С., Белоусова Л.Г. Государственный архив Одесской области; Одесский филиал Греческого фонда культуры. – Одесса, 2009. – 364 с.
10. Чернухін Є.К. Грецьке Ніжинське братство: Історіографія та джерела. – К., 1998. – 98 с.
11. Араджиони М.А. Греки Крыма и Приазовья: история изучения и историография этнической истории и культуры (80-е гг. XVIII в. – 90-е гг. XX в.). – Симферополь, 1999. – 132 с.
12. Терентьева Н. Греки в Украине: Экономическая и культурно-просветительская деятельность (XVII–XX вв.). – К., 1999. – 132 с.
13. Якубова Л. Маріупольські греки (етнічна історія): 1778 р. – початок 30-х років XX ст. – К., 1999. – 331 с.
14. Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, карти. – К., 2000. – 488 с.
15. Абдуллаєва М.А. Грецькі громади Криму у 1917–1938 рр. Етноконфесійний аспект. – К., 2001. – 66 с.
16. Гедьо А. Джерела з історії греків Північного Приазов'я. Кінець XVIII – початок XX ст. – К., 2001. – 245 с.
17. Подвижники й меценати: Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні. XVII–XIX ст. – К., 2001. – 341 с.
18. Дух Эллады с нами: Одесса отметила День независимости Греции // Одесский вестник. – 2018. – 31 марта. – С. 1–2.

Щербина Н.Ф.

Одесский национальный экономический университет

ГРЕЧЕСКИЙ ЭТНОС В ОДЕССЕ: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОГО ПОЛОЖЕНИЯ

Аннотация

В статье освещаются некоторые аспекты истории греческого этноса в Одессе и его современного положения. Рассматриваются место и роль греческой общины, ее выдающихся представителей в основании, становлении и развитии города на Юге Украины. Представляются особенности формирования культуры, социально-экономических отношений в условиях полиэтничности края. Анализируются процессы жизнедеятельности этнических греков в имперскую и тоталитарную эпоху, соотношение их достижений и утрат в сложных исторических реалиях. Предлагаются авторские обобщения и выводы относительно сохранения этнонационального и культурного разнообразия региона, использования позитивного опыта прошлого в новейшем государственном созидании, в частности в процессах европейской интеграции Украины.

Ключевые слова: этнос, разнообразие, диалог культур, согласие, толерантность, государственное созидание, греческая община, национальные особенности, городское хозяйство, меценатство, европейский выбор, исторический опыт, интеграционные процессы.

Shcherbyna N.F.

Odessa National Economics University

GREEK ETHNOS IN ODESSA: SOME ASPECTS OF HISTORY AND CONTEMPORARY POSITION

Summary

The article highlights some aspects of the history of the Greek ethnos in Odessa and its current situation. The place and role of the Greek community, its outstanding representatives in the foundation, formation and development of the city in the South of Ukraine are considered. The features of the formation of culture, socio-economic relations in the conditions of polyethnicity of the region are presented. The processes of vital activity of ethnic Greeks in the imperial and totalitarian era, the correlation of their achievements and losses in complex historical realities are analyzed. Authors' generalizations and conclusions regarding the preservation of ethno-national and cultural diversity of the region, the use of positive experience of the past in the newest state building, in particular, in the processes of European integration of Ukraine, are offered.

Keywords: ethnos, diversity, dialogue of cultures, consent, tolerance, state creation, Greek community, national characteristics, urban economy, patronage, European choice, historical experience, integration processes.